

LEKCE III.

Právní aspekty ochrany základních práv a svobod

Zpracovala: *Markéta Hamrlová*

Tématické okruhy: *Pojem a geneze základních práv a svobod. Charakteristika základních práv a svobod. Kategorizace základních práv a svobod. Zajištění ochrany základních práv a svobod v mezinárodním měřítku. Vnitrostátní úprava základních práv a svobod. Prostředky ochrany základních práv a svobod v ČR. Ženská práva jsou lidská práva.*

Pojem a geneze základních práv a svobod.

Zakotvení základních práv a svobod patří mezi jeden ze znaků demokratického státu. Základní lidská práva jsou střešním pojmem zahrnujícím dílčí okruhy vztahů mezi jednotlivci a státem. Terminologie ústav a mezinárodních úmluv v tomto směru není jednotná. Např. se používají pojmy „lidská práva“ (Všeobecná deklarace lidských práv OSN z 1948), „lidská práva a základní svobody“ (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod tzv. Evropská konvence z roku 1950), „hospodářská, sociální a kulturní práva“ (Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966) atd. Nejširší užívaný pojem „základní práva a svobody“ v sobě obsahuje všechny výše uvedené pojmy.

Vložená povinná literatura (vložit):

- **Filip, J., Svatoň, J. a Zimek, J.:** *Základy státovědy, kap. 6.3.2 Historické kořeny základních práv a svobod, Masarykova univerzita, Brno, 2002, str. 128 - 133*

Charakteristika základních práv a svobod.

Základní práva a svobody se vyznačují následujícími znaky:

a/ jsou ústavně zaručena.

Tento znak sebou nese ten důsledek, že jimi bude vázána nejen výkonná moc a soudnictví, které jsou vázány ústavou, ale i moc zákonodárná. Pod ústavním zakotvením je třeba chápat zakotvení nejen v ústavě či ústavním zákoně, nýbrž i v jiném právním aktu s vyšší právní silou než obyčejný zákon eventuelně s mocí obyčejný zákon derogovat. Přístupy k úpravě základních práv a svobod se v jednotlivých státech odlišují zejména podle toho, jestli tyto zastávají přirozenoprávní či pozitivistické pojetí základních práv a svobod.

b/ vznikají na základě ústavy nebo mezinárodní smlouvy a nelze s nimi právními úkony disponovat.

Základní práva a svobody nevznikají z konkrétního právního vztahu na základě právního aktu či právního úkonu jako v odvětvích soukromého práva. Jsou proto trvalé v závislosti na pobytu na území nebo státním občanství a mají stejný rozsah pro všechny své subjekty. Není možné je nějakou smlouvou stanovit odlišně. Není možné se jich bez dalšího vzdát, přijít o ně jejich používáním atd. Označujeme je proto jako nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná.

c/ mají povahu veřejného subjektivního práva,

neboť vymezují vztahy mezi jednotlivcem a státem (veřejnou mocí) navzájem. Stát je vždy adresátem těchto práv a jednotlivec je vždy jejich nositelem (může jít přitom i o právnickou osobu).

Jiným slovy řečeno základní práva a svobody chrání jedince před zásahem orgánu veřejné moci.

d/ mají zvláštní obsah,

který spočívá v zajištění autonomních prostorů jedince před zásahy veřejné moci, v možnosti jednotlivce účastnit se na správě veřejných záležitostí a v nárocích jednotlivce podílet se na plnění ze strany státu.

e/ mají zvláštní funkce.

Mezi jejich hlavní funkci náleží omezení státní moci, která může být uplatňována jen v případech a mezích stanovených zákonem a způsobem, který zákon stanoví. Dále je to funkce nároku na příspěvek ze strany státu, zajištění účasti jednotlivce na správě veřejných záležitostí a vytvoření záruk vlastní realizace.

f/ jsou vymahatelná vůči státu prostřednictvím nezávislé soudní moci.

g/ mají vlastnost objektivní ústavní hodnoty,

která značí, že stát je jimi ve všech aspektech své činnosti vázán.

h/ zaručují existenci určitých institucí a institutů,

jejichž prostřednictvím ústavodárce institucionalizuje uskutečňování základních práv a svobod (např. zakotvení instituce politických stran při uplatňování práva sdružovacího).

Klasifikace základních práv a svobod.

Vložená povinná literatura (vložit):

- **Filip, J., Svatoň, J. a Zimek, J.:** Základy státovědy, kap. 6.3.4 Klasifikace základních práv a svobod. Katalogy, Masarykova univerzita, Brno, 2002, str. 140 - 143

Zajištění ochrany základních práv a svobod v mezinárodním měřítku.

Vložená povinná literatura (vložit):

- **Potočný, M.:** Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část, Mezinárodněprávní ochrana základních lidských práv, C. H. Beck, Praha, 1996, str. 57 - 79

Vnitrostátní úprava základních práv a svobod.

Vložená povinná literatura (vložit):

- **Janků, M. a kolektiv:** Základy práva pro posluchače právnických fakult, C. H. Beck, Praha, 2004, str. 49 - 51

Prostředky ochrany základních práv a svobod v ČR.

Mezi prostředky ochrany základních práv a svobod v ČR patří zejména:

a/ právní prostředky ochrany základních práv a svobod.

Jak už bylo řečeno výše, mezi základní znaky základních práv a svobod patří jejich vymahatelnost soudní cestou (čl. 4 Ústavy ČR). Mimo to vytváří český právní řád i další možnosti, kterými lze prosazovat nároky ze základních práv a svobod plynoucí.

Ty lze odvodit již přímo ze samotných práv zakotvených zejména v hlavě páté Listiny základních práv a svobod, ale patří sem i další práva a svobody jako např. právo petiční, shromažďovací a sdružovací atd.

Je třeba mít na paměti, že v právním státě musí být základním prostředkem ochrany základních práv a svobod vždy právní cesta tzn. postup stanovený právními předpisy upravujícími řízení před k tomu speciálně určenými státními orgány.

b/ ochrana poskytovaná Ústavním soudem ČR,

který krom rozhodování o ústavnosti zákonů a jiných právních předpisů z důvodů jejich rozporů s ústavními či smluvními ustanoveními o základních právech a svobodách, rozhoduje zejména o ústavních stížnostech proti pravomocnému rozhodnutí nebo jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod (čl. 87 odst. 1 písm. d/ Ústavy ČR).

c/ ochrana poskytovaná prostřednictvím soustavy soudů ČR,

kterou tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy. Rozhodování soudů v rámci jejich civilněprávní, trestněprávní a správněprávní pravomoci představuje pravděpodobně nejčastější prostředek ochrany základních práv a svobod.

d/ ochrana poskytovaná prostřednictvím jiných orgánů ochrany práva,

kam patří především institut veřejného ochránce práv. Veřejný ochránce práv působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností, a tím přispívá k ochraně základních práv a svobod. Jeho působnost se vztahuje na ministerstva a jiné správní úřady s působností pro celé území státu, správní úřady jim podléhající, Českou národní banku, pokud působí jako správní úřad, Radu pro rozhlasové a televizní vysílání, okresní úřady a města při výkonu působnosti okresního úřadu, obce při výkonu státní správy, a dále i na Policii České republiky, Armádu České republiky, Hradní stráž, Vězeňskou službu České republiky, dále na zařízení, v nichž se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranná nebo ústavní výchova, ochranné léčení, jakož i na veřejné zdravotní pojišťovny. Jeho působnost se však nevztahuje na Parlament, prezidenta republiky a vládu, na Nejvyšší kontrolní úřad, na zpravodajské služby České republiky, na orgány činné v trestním řízení, státní zastupitelství a na soudy, s výjimkou orgánů státní správy soudů.

e/ ochrana poskytovaná prostřednictvím kontrolních orgánů a dohledu nad činností ozbrojených sil a ozbrojených sborů z hlediska práv a svobod občanů.

Ozbrojené síly, ozbrojené bezpečnostní sbory, bezpečnostní informační služba, vojenské zpravodajství atd. jsou instituce zřizované státem za účelem ochrany bezpečnosti a pořádku. Proti zneužití jejich činnosti, jež může zasahovat do sféry porušování základních práv a svobod zřizuje stát speciální kontrolní orgány a dohled.

f/ mezinárodní ochrana základních práv a svobod,

které se pochopitelně mohou občané/občanky ČR dovolávat.

Ženská práva jsou lidská práva.

Mezinárodní závazky využitelné k ochraně práv žen - výběr

Obecné úmluvy garantující lidská práva:

- Všeobecná deklarace lidských práv, 1948, usnesení DE01/48
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, 1966 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.)
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 1966 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.)
- Opční protokol k Mezinárodnímu Paktu o občanských a politických právech, 1966 (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb.)
- **Úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod tzv. Evropská úmluva, 1950** (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)
- 11. dodatkový protokol k Úmluvě o ochraně lidských práv a svobod, 1994 (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 243/1998 Sb.)

Speciální mnohostranné úmluvy dotýkající se problematiky ochrany práv žen:

- **Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen – CEDAW, 1979** (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.)
- Úmluva o právech dítěte, 1989 (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.)

- Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání, 1984 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb.)¹

Při zkoumání tématu ochrany základních lidských práv ve světle aspektu gender je třeba uvědomit si, že ačkoli je formálně zaručen stejný standard lidských práv pro všechny, v praxi dochází vlivem kulturního relativismu k činění četných rozdílů.

Domácí práce nepovinná:

Přečtěte si Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen – CEDAW, 1979 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.) včetně Opčního protokolu k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen ze dne 6. října 1999 (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 57/2001 Sb.m.s. Zkuste se krátce zamyslet nad tím, jaká konkrétní práva úmluva chrání a jaké konkrétní záruky ochrany těchto práv nabízí. Nahlédněte i do národních hodnotících zpráv o plnění této úmluvy.

Domácí práce:

Zamyslete se nad tématem záruky stejného standardu lidských práv pro všechny vs. kulturní relativismus. Svou úvahu zpracujte písemně včetně uvedení pramenů (min. ½ stránky A4).

Doporučená literatura:

- **Potočný, M.:** Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část, C.H.Beck, Praha, 1996
- **Komárková, B.:** Původ a význam lidských práv, Praha, 1990
- **Janků, M. a kolektiv:** Základy práva pro posluchače právnických fakult, C. H. Beck, Praha, 2004
- **Filip, J., Svatoň, J. a Zimek, J.:** Základy státovědy, Masarykova univerzita, Brno, 2002
- **Fredman, S.:** Women and the Law (Ženy a právo), Clarendon Press, Oxford 1997. str. 1-37
- **MacKinnon, C.:** Equality v. Difference (Rovnost nebo rozdílnost) In Smart, C.: The Power of Law (Moc práva), str. 82-85

¹ Podrobnější seznam mezinárodních závazků využitelných pro ochranu práv žen lze nalézt např. na www.feminismus.cz/dokumenty_institute.shtml

Právní předpisy doporučené k nastudování:

- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, v aktuálním znění
- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších změn a doplňků
- zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, v aktuálním znění
- zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, v aktuálním znění
- viz výše prameny uvedené pod názvem podkapitoly „Ženská práva jsou lidská práva“

Seznam použité literatury:

- **Janků, M. a kolektiv:** Základy práva pro posluchače neprávnických fakult, C. H. Beck, Praha, 2004
- **Potočný, M.:** Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část, C.H.Beck, Praha, 1996
- **Filip, J., Svatoň, J. a Zimek, J.:** Základy státovědy, Masarykova univerzita, Brno, 2002